ԳԼՈՒԽ ԺԵ ԱՐՏԱՆՈՒՇԻ ՎԱՆՔԸ

Այս մեր պատմութեան ժամանակները, Հայաստանի արեւմտեան ծայրերը, Յունաց բաժնին Ճորոխ գետի ափանց վրայ, ուր Արտանուշի վտակը անոր կը խառնուի, կուսանաց վանք մի կար Բագրատունի իշխանաց շինութիւն: Վանք՝ այսինքն բերդ իւր բարձր պարիսպներով, իւր ատարակներով, բուրգերով, բլրոյ մը վրայ շինուած, որ երկու ջրերու միացած տեղը թերակղզի եղած արդէն զօրաւոր դիրք ունէր: Պարանոցը, որ ցամաքի հաղորդակցութեան կապն էր՝ բերդի երկաթապատ դուռն էր դրուած, որուն շրջապատը շինութիւնք կային, ուր բազմութիւն զինեալ սպասաւորաց եւ զօրականաց վանքին ծառայութեան եւ պաշտպանութեան պաշտօնն ունէին: Վանքը Հարուստ էր, վասնզի Բագրատունի իշխանք շրջակայ երկրին եկամուտը իրենց սահմանէր էին, եւ մեծ մայրապետը գրեթէ բացարձակ իշխանութիւն մը կը վարէր նաեւ Սմբատաւանի եւ նրա գիւղորէից վրայ, որ քանի մը մղոն միայն հեռաւորութիւն ունէր վանքեն: Մեծ մայրապետը գրեթէ միշտ Բագրատունեաց ցեղեն օրիորդ մը կամ այրի տիկին մը կը լինէր, որ կամ իր ազատ կամօք, կամ ակամայ պարագայներեն բռնադատեալ, հոն հանգիստ եւ թէպէտ առանձնացեալ կեանքի դատապարտուած բայց միշտ մեծ յարգանք եւ ակնածութիւն կը վայելէր թէ հայ, թէ՛ վրացի, եւ թէ՛ յոյն մերձակայ իշխանաց եւ ժողովրդոց:

Վանքի կեդրոնը շինուած էր եկեղեցին՝ բաւական ընդարձակ, փառաւոր եւ սիւնազարդ, ուր ժամերգութիւնք եւ սաղմոսերգութիւնք սահման եալ ժամերու միշտ կը կատարուէին ըստ աւուր պատշաճի: Սեղանատունը նորաշէն քանդակներով զարդարեալ իշխանական պալատի յարկ կը կարծուէր, քան թէ մենաստանի տխուր կերանոց, նոյնպէս գեղեցիկ էին ժողովարանք կուսանաց եւ դահլիճք, պարկեշտ, բայց վայելուչ նոցայ մենարանք, պարկեշտ մանաւանդ նոցայ կենցաղավարութիւնը եւ առաքինութեան համբաւը: